

KÖNYVISMERTETÉSEK ÉS BIRÁLATOK.

1. *Dávid Lajos*: A két Bólyai élete és munkássága. Budapest, 1923 8. r. 202 l.
2. *Erdély lelke*. Gyűjtemény élő erdélyi novellisták műveiből. Összeállította és előszóval ellátta Kristóf György. Berlin, 1924. 8. r. 148 l.
3. *Gyallay Domokos*: Föld népe. Elbeszélések. Berlin, 1924.8. r. 81 l.
4. *Dr. Karácsonyi János*: A magyar nemzet őstörténete 896-ig. 3 térképpel. Oradea-Mare—Nagyvárad. 1924. 8 r. 100 l. Ára 25 lej.
5. *Márki Sándor*: Kozma Ferenc l. tag emlékezete. A M. Tud. Akad. elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek XVIII. köt, 13-ik száma. Budapest, 1923. 8. r. 10 l.
6. *Szilágyi M. Dózsa*: Örök igazságok a XX. században. Egyházi beszédek. Arad, 1924. 8. r. 1.
7. *Revue de Genève*: 1924. évi június—okt. számok.

1. **Dávid Lajos**: *A két Bólyai élete és munkássága*. Azoknak szól e munka, kiket „fajtánk két csodálatos természetének főként sorsa és jelleme érdekel”, írja szerző előszavában. Igénye tehát nem az, hogy e két szellem óriást, mint matematikust mutassa be, hanem hogy megismertesse őket, mint embereket.

Széleskörű tárgyismerettel, nagy készséggel megírott könyv, mely végigkíséri Bólyai Farkast külföldi tanulmányain, vágyain és reményein az utolsó állomást képező vásárhelyi professzorságig s szövi bele az öreg életébe, nagy reményű János fiának büszke gyermek- és ifjúkorát, egészen addig, hol rövid egymásutánban megtörtén és önmagukkal meghasonolva térnek mindketten örök pihenőre.

A könyv legtöbb helyét a Gauss és Bólyai Farkas között szövődött baráti viszonynak levelezéseik segítségével való ismeretése foglalja el. Meg is van ennek a maga fontossága, mert midőn az előbbi részéről a levelek megritkulásával a barátság mind hidegebbé vált, ez nemcsak Farkasnak, hanem Jánosnak is egész további tudományos fejlődésére, sőt derékban való le-

törésére is döntőleg hatott. Gaussnak leereszkedően felületes válasza, melyet az Appendix elolvasása után Farkashoz intézett, az apát is, a fiut is elkedvetlenítette, s Bólyai János életének utolsó szomorú akkordjaiban is, mint örökös néma szemrehányás tér vissza.

Kissé kizökkent hangulatunkból a könyv XIII. fejezete, mely a geometria eredetén és fejlődésén kezdve, hosszadalmasan (102—123. l.), nem matematikusnak nehezen érthetően vezet végig elméletén, anélkül azonban, hogy az Appendix tartalmát megértetné velünk.

Dávid könyve a Bólyai-centennárium alkalmára íródott. Magyarországon mindenütt nagy elismeréssel fogadták. Kár, hogy ezt az igazán „erdélyi” könyvet a könyvekre vonatkozó határozólat miatt épen Erdélyben nem lehet olvasni.

Dr. Dékáni Kálmán.

2. Erdély lelke. E cím alatt Kristóf György 11 élő erdélyi írónak 1—1 elbeszélését mutatja be „az erdélyi magyar novellairódalom tükörképe” gyanánt. A régibb és újabb írók sorrendjében, úgy látszik, egyedül a beérkezésük ideje volt a döntő. Így aztán irodalmunk Nestora, Benedek Elek, került a sor élére és Kacsó Sándor a sor végére. A gyűjtő maga elismeri, hogy „nem egy szín és alak hiányzik a tükör keskeny keretéből” és ezt nem egy kimaradt novellistánk bizonyára önmagán fájdalmasan érezi. A magyar szépprózának Erdélyben ma már több művelője van, semhogy belőle 11 a teljességet jelenthetné. Azt azonban el kell ismernünk, hogy az előttünk levő tükör elég változatos színeket mutat.

A két első, Benedek Elek és Sebesi Samu, a keresetlen egyszerű naivitás példáit adja. Az előbbi (*Maradjon itt, kisasszony!*) a magakörül derűt árasztó tanító-árva, kedves leány alakjához fűzi vékony meséjét; az utóbbi pedig érzelmes életképet (*Orgonaszó*) ad a szintén árvaságra jutott pap-kisasszonyról. Kovács Dezső életképe (*Nagyasszony menni készül*) már egyáltalában semmiféle meséhez sem fűződik. Nála a plaszticitás a fő. Egymásután rakja — mint a szobrász — a jellemző vonásokat rokonszenves alakjára s bizonyos szelid humor és melankholia ömlik el az egészen.

A gyűjtemény általában igen igen tág értelemben mutatja a novella szó értelmét. Tényleg nem novellák, hanem novellis-

ták műveinek gyűjteménye. Kerek, befejezett mesével bíró, igazi novella alig akad egy pár a 11 darab közt. A többi inkább rajz, életkép, humoreszk stb. A Molter Károly humoreszkje (*Hármas kis tükör*) pl. még az epikus forrást is elhagyja, a drámá primitív formájában adja a jelenkor szatirikus rajzát. Belőle nem annyira az elbeszélő, mint inkább a vígjátékíró tehetségére lehetne következtetni. Egészen mesenélküli hangulatkép a Nyíró Józsefé (*Nyírfák alatt*); ha csak a Becze Sándor nagyon is homályban tartott esetét mesének nem vesszük. Mindenesetre ez van a munka gerincéül beállítva; de az író maga ellen vét, ha az ilyen — a népszokás vagy babona homályába vesző — mesét annyira meg nem világítja, hogy azok is megértsék, akik a népszokást magát nem ismerik. Annál inkább sajnálhatjuk ennek elmulasztását ennél a darabnál, mert éppen ez igényelhetné leginkább a gyűjteménynek adott hangzatos címet. Itt tényleg valami olyant sejtünk, amit *erdélyi léleknek* lehetne nevezni. Csak éppen, hogy nagyon is misztikusan jelenik ez meg előttünk.

Három darabja van a kötetnek, amely a tulajdonképpeni novella nevet igényelheti, amennyiben mindenkinek kereken lebonyolított, bevégzett meséje van. Közülök azonban a Berde Máriaé (*Szegény kicsi Jula*) meglehetősen el van nyújtva. A falusi vén, boszorkányos, mesemondó asszony igaz hívőjének s egyszersmind áldozatának érzelmes története van benne széles alapon elrészletezve. A babona és a tisztultabb vallási felfogás, a vén Ágota és a nyájára vigyázó pap között ingadozó falusi népnek egy pár vonással odavetett rajza elég híven jellemzi a székely nép lelkületét.

A kötet közepén áll a gyűjtemény verőfénye, Erdély igazi novellistájának, Gyallay Domokosnak, jóízű humorral előadott örmény története (*Viperák a virágos kosárban*). A sok agyon- és elrajzolás közepette jól esik ezt a gyorsan, határozottan és biztos irányban lepergő egészséges mesét olvasni, mely nem akarásokkal, hanem fordulatos tényeivel ragadja meg és gyönyörködteti a lelket. És Gyallaytól, az ő sok talpraesett, igazi novellájából, nyugodtan választhatott volna a gyűjtő akárhányat, amelyek éppen így a kötet legkiválóbb darabjaként szerepelhettek volna. Ha a gyűjtemény Erdély íróit akarja megtisztelni a szimbólikus címmel, úgy ezen írók közt a kigondolás, szerkesztés, előadás nagyszerű adományaival rendelkező

Gyallay mindig az első helyét érdemli. Méltó ellensúlyozója e derűs hangulatú kedves novellának a csak legújabbban oly nagy feltűnéssel beérkezett Makkai Sándor súlyos novellája (*A bíró*), melyben a nagypénteki drámát bonyolítja le a tragédia komor fenségének izzó légkörében. Alakjai éppen úgy ki-domborítva, épp oly elevenen állanak előttünk, mint akár a híres Munkácsy-képeken. Pilátusnak a zsidókra halmozott megvető kifejezéseiben némi túlzás vehető észre.

A kötet többi darabjai inkább rajzok, mint szoros értelembe vett novellák. Balogh Endre (*Veronika négy kenyere*) keserű humora, Pálffyné Gulácsy Irén szemléletes lélekelemzése (*A bogár*) és Kacsó Sándor (*Megnőtt közöttünk a hegy*) következetesen keresztülvitt, az örület rögeszméjébe fuló indulatfestése, — mind az újabb novellairás azon irányáról tanuskodnak, mely a gondosan és tervszerűen kidolgozott mese helyett a cselekvény rugójának, a lelki állapotnak, minél aprólékosabb kirajzolásában keresi és találja meg a maga művészetét.

Kristóf György az *előszó*ban rövid jellemzését adja a bemutatott írónak. Arról nem szól, hogy miért adta a könyvnek *Erdély lelke* mély jelentésű címet. És ennek tárgyi alapját a kötetben sem igen találjuk. Az írók azonban kétségtelenül az erdélyi lélek reprezentánsai; de bizonyára nem kizárólagosan azok. A könyv végén levő kiadói (Voggenreiter) hirdetéséből azt sejtjük, hogy a sorozatnak folytatása következik és pedig élő erdélyi lírikusok műveiből. Ezek jól összeválogatva kétségtelenül szembetűnőbben tárhatják fel előttünk a mai Erdély lelkét.

Kovács Ferenc.

3. Gyallay Domokos: *Föld népe.* Voggenreiter magyar osztálya Gyallay Földnépével folytatja a megkezdett sorozatot. A cím már mutatja az elbeszélések minősítési táblázatát. Gyallay népies író s e nemben az erdélyiek közt egyike a legjobbaknak. Gyakorlott szeme meglátja a népélet sok derűs-borús jelenetét, alakját s biztos keze ritka könnyűséggel mindjárt mesét sző, tanulmányfőt rajzol. Nyirő is a faluba megy anyagért, de egészen másképp kezeli tárgyát. Nyirő mindig mélyít. Nála gondolatok lappanganak a fűszálak mögött, a virágok árnyékában. Áttetsző, itt-ott misztikus köd borít be hegyet, erdőt, székelyportát. A stílusuk is különböző. Gyallay nemcsak tárgyért

megy a faluba, hanem olvasóközönségért is. Nemesak a népről, hanem a népnek is ír. Ehhez alakulnak kifejezései: egyszerű mezei virágok, amelyeknek mindenki tudja a nevét és ismeri az illatát. Néplapot is szerkeszt, megszokta már, hogy mint a népnek igazi barátja ne a maga tudományát bámultassa, hanem a nép fián segítsen ügyes-bajos dolgaiban. Ezért gondosan eltávolít az útból mindent, ami a megértést akadályozná. Nála soha sincs idegen szó, amely fölülmulná a nép emberének ismeretkörét, nincs magasabb fogalom, bölcselkedés, ami ne férne be a falusi süveg alá. Tiszta, átlátszó minden írása, mint egy népmese. Nyíró a stílusban is érezteti a mélységet: pompázik a színekben, dobálja a gondolatokat. De ebből a pompázásból folyik a hibája is: gyakran keresett lesz; sokszor meglátszik, hogy ő most mindenképen mély akar lenni.

Gyallay népi író, de az Arany János veretéből; népi író kultváltabb színekkel, akit közönsége nem tesz henyévé. Ő Petőfi receptje szerint dolgozik: nem azért ereszkedik le a néphez, hogy lealacsonyodjék, hanem hogy magához emelje. Nem menti fel magát a művészet törvényei alól azzal a gondolattal, hogy az ő olvasóinak jó ez így is; műgond látszik meseszövése, stílusán egyaránt. Ő nem „egyszer volt, hol nem volt” és „mai napig is élnek, ha meg nem haltak” — író, nem, itt mesteri kéz rendezzi a szálakat és szavakat. Űgyesen megtudja ragadni a kiinduló pontot, mesél, mesél s aztán a jövő poétikus megsejtetésével egyszerre elhallgat. Gondoljunk csak *Ismerkedés a faluval* c. rajzára. Milyen könnyedséggel s milyen poétikusan van bemutatva, hogy mint omlik össze a fiatal, új pap optimista lelkében a bízalom kártyavára és hogy születik meg abban a pillanatban a romokon az új napsugár: „A könnyein át nézte a falut. A kémények füstjei mint óriási kérdőjelek emelkedtek a házak fölé. A falu a kínos nagy rejtély... Egy ponton, lent a völgyben megállapodott a tekintete. Ott egy háznak felszálló füstje mintha rózsaszínű köddé változott volna... Az Annuskáék házatája...” Ép ilyen színes *Mikor a vackorfa kivirágzik* c. is. Legdrámaibb a *Sárga kígyó papja* s különösen: *Az utolsó ütközet*. Ez utóbbit szerző is a kötet élére tette, de kétségtelenül meg is illeti az első hely. Izgalmas drámai élet, érdekes lélektani átformálódás szalad le az igénytelen történetben: Orbán Péter s a Bundás kutya harcában. S mennyi hangulat, kibékítő simogatás a befejező sorokban!

Benső értékben csak a *Jézus Maroskenden* c. vetekedik vele. Ennek nagyon szép a hátsó gondolata: milyen könnyen lehetnék mindnyájan Krisztusok egy kis emberszeretettel!

Örvendünk Gyallay sikerének.

Rass Károly.

4. **Dr. Karácsonyi János:** *A magyar nemzet őstörténete 896-ig.* Dr. Karácsonyi könyve a megirandó magyar nemzeti történelemnek bevezető része. Majdnem teljesen mellőzi fejtegetéseinél a különböző magyar, vagy idegen, egykorú, vagy közel egykorú írók adatait, és úgy a származás, mint többnyire a vándorlások kérdéseiben is, az utóbbi időkben úgy a magyaroknál, mint a külföldön nagy haladást tett nyelvészeti kutatásokat választja alapul. Kifejezetten szakít a török-tatár rokonság elméletével és hatalmas készültséggel, tudományos meggyőződésének egész erejével, a finn—ugor, vagyis ahogy ő nevezi, finn—magyar eredet valódiságának bizonyítására törekszik.

Karácsonyi szerint, az ural-altái nyelvcsaládbelieket a Volga és Ural végképen elválasztotta egymástól, úgy hogy e természetes vonaloktól keletre maradtak az áltái ág török-tatár nyelvet beszélő tagjai, ettől nyugatra pedig a finn—magyar nyelvcsoporthoz nepei indultak külön történelmi fejlődésnek. Igen, de ez a két főág valamikor mégis egyet képezett, sőt maga a szerző is „a nagy elválás utánról” ír. Az a kérdés, hogy ez előtt az elválás előtt tehát hol tanyázott a még egységes ural-altái nyelvcsalád? Ha a Volgától keletre, akkor a finn—magyar is lakhatott valamikor Ázsiában. Így, ha nem is Ázsiából vándoroltatjuk ki a nagy népvándorlás utolsó hullámverése képen a finn—magyarságot, mint az eddigi történelmi elfogás vallotta, hanem még a hunok megjelenése előtt is már európai földön élnek vesszük, ezzel semmivel sem lesz hátrábbvaló a többi európai népeknél.

Különben a vogulok és osztjákok finn—ugor népei is Ázsiában élnek. Igaz viszont az is, hogy csak az V. század után költöztek át az európai közös hazából. Megállapításainál főként Munkácsi Bernát jeles kutatásait vette vezérfonalul s az őshazának a Don, Volga alsó folyása, s a Kunbán és Terek folyók vidékére való helyezésénél is az ő elméletét fogadja el.

A második végeredmény, a török—tatár rokonság elvetése, szorosan összefügg az előbb tárgyaltakkal. Thomsen dán, Trombetti olasz és Wirth német tudósok egy preárja, vagy

anárja népet tételeznek föl, mely Európának régibb őslakója lett volna a többi, ma ittlakóknál, s melyhez a finn—ugor népek és a magyarok is tartoztak. A finn nyelveknek a török—tatárokkal való némi rokonsága azonban a Castren-féle elméletet szülte, az ural-altái nyelvcsaládról s annak ázsiai eredetéről. Ezt, a nálunk Vámbéry által védett elméletet, mint képzeletalkotta dolgot nemsokára nagyon megtámadták. Szinnyei szerint a magyarság már a honfoglaláskor finn—ugor és török—tatár keverék nép volt, de csak a Lebediában hozzácsatlakozott törökfajú Kabard törzs hatása alatt és nem eredetileg. A turáni keveredés híve volt Pauler Gyula is, ki a baskir—magyar összehatást bizonyította; elmélete már túlhaladott álláspont ugyan, de a legrégebb vezér és személynevek török hangzása régi hatásra vall. Másfelől igaz az is, hogy amikor Karácsonyi szerint is az onugur török nemzettel való érintkezése a magyarságnak több századig tartott, oly kimondottan mégsem lehet a török rokonságtól elzárkozni, annyival inkább, mert fajkeveredés is történt a magyar és onugur nemzet közt.

Karácsonyi az ő megállapításait mindenütt nagyarányú nyelvészeti bizonyítékokkal támogatja s ahol alkalma adódik, másirányú forrásokat is felhasznál. Néhol túlon-túl mélyen, a célt zavaróan merül el a nyelvészkedésbe, úgy hogy következtetései itt-ott túlmerészeknek tűnnek föl. Így a manicsvidéki őshazáról szólva, szerinte a magyarok mansernek nevezték az ittlakókat, mely szó a Manics leszármazottja, s a manserből lett volna a magyar név is (11. l.) A vogul ember tényleg mansinak nevezi magát, de nem a Manics vidék neve után, hanem a szanszkrit manusa (ember) szót véve át, mi irán-indiai hatásra mutat. Ősi finn—ugor eredetű a „méh” szó is és épen fontos bizonyosságul szolgál arra, hogy az őshaza az Uralon innen volt; mert a méhet az Uraltól keletre csak később, XVIII. században honosították meg. Szerzőnk e szót a válokkal (alán) való érintkezés nyereségének tartja s ugyan e hatásnak tulajdonítja a hétfő szó keletkezését, a keddet pedig a kettő összevonásának (15. l.)

A kaukázusi Madsar nevű falvak keletkezését úgy magyarázza, hogy egyes magyar családok odaköltöztek, vagy valamely harciasabb nép által erőszakosan odatelepítették, mert a magyarság itt sohasem lakott, hanem csak a Kumától északra (18. l.) Az ural-altái nyelvcsoport keleti ágához tartozó török-

tatár népeknél sem tagadja, hogy „nyelvileg közelebb állanak a magyarokhoz” és nyelvkülönbözőségeiket tájszólásnak nevezi (15. l.), ezzel is gyöngítve a török-tatár rokonság elvének szigorú elvetését. Ezekhez a népekhez, de az Uralon túllakókhoz tartoznak szerzőnk szerint a hunok is, kikkel bőven foglalkozik, de már 374-ben szerepelteti őket a nyugati gótokkal szemben, s így a népvándorlás kezdetét egy évvel korábbra teszi (20. l.)

Lebediában, a sok harcban megfogyott onugur nemzet lassanként beolvadt a magyarságba s ezután már utóbbi vette át a vezető szerepet. Ez a beolvadás azonban avval járt, hogy a magasabb kulturájú onugur nép nyelvéből nagyon sok szó átment a magyarokéba; ennek a szókincsnek érdekes, az élet minden ágára kiterjedő gondossággal való bemutatása a könyvnek legérdekesebb részét képezi (36—39. l.).

Sajnálunk kell, hogy Erdély képének megrajzolásánál nem törekedett, az új politikai átalakulásoktól szinte megkövetelhető nagyobb részletességre s nem terjeszkedett ki azoknak az elméleteknek fejtegetésére, melyek kapcsolatosak a dacoromán cotinuitáshoz fűzött megállapításokkal. Éles kritikai tehetsége bizonyára ez írásban is sok újat és érdekeset tudott volna nyújtani.

Szerzőnknek módszere sajátosan, többnyire a dedukció, pedig ehelyett az induktív ismeretközlés inkább célravezető. Hasonló sajátossága a mindent magyarosítani törekvés. Heraklius = Raklis (86. l.), Paulus Diaconus = Pál deák (88. l.) Ratzlav = Rászló (90. l.), Kagán = kaján (40. l.) stb.

Karácsonyi János a magyar történelem legnehezebben feldolgozható részletének megírásával a nagyon súlyos feladat érdemes megoldását bámulatos erővel és tudással végezte. A témérdek adat, név, nyelvészeti szempont és adalék között nyílt szemmel és a megjelölt irányt el nem tévesztve tudott egyenesen, kitűzött célja felé haladni. Jelen munkájában a tapasztalt és nagykézsültségű tudós mindent átfogó ítélőképesége épen oly csodálatot ébresztő, mint az ifjú embert is megszégyenítő lankadatlan szorgalom és fáradságot nem ismerő munkabírási energiája.

Dr. Dékányi Kálmán.

5. **Márki Sándor:** *Kozma Ferenc emlékezete.* Márki Sándor, a Magyar Tudományos Akadémia r. tagja 1923. március 19-én a szerető barátság meleg elismeréssel teljes hangján tartott emlékbeszédet Kozma Ferencről, akinek élete, működése itt folyt le ezen a területen, melynek közgazdasági és közművelődési állapotáról, a székely népköltészetben és népeletben levő mithologiai elemekről értékes munkát hagyott hátra. Nemcsak a meglévő állapotokat mutatta be, hanem a hiányokat is feltárta és az anyagi és szellemi kultúra terén szükséges tenni-valókat is kijelölte. Panaszkodott, hogy a Székelyfölddel az állam nem foglalkozott s könnyes szemekkel érte meg, hogy Erdély részben e miatt veszett el. Értekezéseiben, cikkeiben és könyveiben nem épít légvárat, hanem bölcsen számol a lehetőségekkel s olyan terveket ad elő, melyeknek figyelembevétele sok politikai botlástól mentette volna meg a mindenkori magyar kormányt. Orbán Balázs mellett ő az, kinek a Székelyföld ismertetésében legnagyobb az érdeme és Ipolyi Magyar Mithológiáját ő egészíti ki olyan részletekkel, melyek a székely nép valláserkölcsi életét mutatják be. Nagy érdemei vannak a székelyek történetének megírása körül, mellyel Szabó Károly, majd ennek halála után Szádeczky Lajos foglalkozott. A mű készen van s Kozma még megérte azt az örömet, hogy birálatát megkezdhetette, bár halála miatt nem fejezhette be. Több jeles erdélyi emlékezetét elevenítette fel: így Koncz János, Kozma Gergely, Jakab Elek, Rédiger Géza, Kóváry László, Dávid Ferenc életét a Keresztény Magvetőben, Fabritius Károlyét, Brassaiét az Akadémiában. Négy évi tanári és 30 évi tanfelügyelői működése alatt több pedagógiai, tanügypolitikai és tanügytörténelmi dolgozata jelent meg lapokban és folyóiratokban, melyek az ő csöndben végzett, lelkiismeretes és áldásos munkásságának bizonyítékai.

Ez irányú munkásságát szépen egészíti ki az, melyet az unitárius egyház vallásoktatási és iskolaügyi életében fejtett ki. Okos, megfontolt, mérsékeltlen haladó, csöndben munkáló jellem, kit a hír nem emleget untalan, de ott van mindenütt gazdag tapasztalataival, bölcs tanácsaival és irányításával, ahol nem a hangzatos frázisokat keresik és szeretik, hanem komoly és becsületos munkával a kulturát szolgálják s az embereket tisztább ideálok irányában vezetik. Kozma Ferenc a csendes, építő munka embere, ki fáradhatatlanul dolgozik, kit a siker-

telenség nem csüggeszt, hanem mindég újabb és újabb neki-
lendülésre sarkal. Odatartozik a nagy székelyek sorába, amely
napról-napra ritkul, pedig, ha valaha, most igazán szükség
volna minél több ilyen erőre bomladozó sorainkban.

Dr. Gál Kelemen.

6. **Szilágyi M. Dózsa:** *Örök igazságok a XX. században.* Ezek a könyvbeszedett beszédek azok közül a ritka egyházi szónoki alkotások közül valók, amelyekben komoly tanulságot és lelkigyönyörűséget találhat az is, aki nem tartozik az író felekezetéhez. Ez lehet dicséret, de lehetne gáncs is az illető felekezet szempontjából, ha azt jelentené, hogy a szerző felekezetileg színtelen és általános igazságokat hirdet. Nem áll ez erről a könyvről. Jó katolikussága mellett nemcsak a hivatalos egyházi engedélyezés, a „Nihil obstat” és az „Imprimatur” tanuskodnak, hanem a szerző erőteljes, öntudatos, folytonos személyi bizonyoságtétele is. S mégis úgy áll a dolog, hogy mint minden olyan alkotásban, amely a maga világának törvényein belül logikailag is, művészileg is kialakult és betetőződött, ebben a könyvben, illetve ezeknek a beszédeknek világában is elfogulatlan épüléssel járhat az a lélek is, aki hitvallásilag kivüle áll s egy más horizontú világ logikai és esztétikai épületén dolgozik és abban él. Ezt az igazságot itt jó lesz megtámogatni más oldalról is, mert gyanusan hangzik a mai felekezeti tudat előtt. Nem úgy áll a dolog, hogy az író színtelen és általános, de nem is úgy, hogy a kritikus az, s ennél fogva ő tud alkalmazkodni. Jelen esetben a kritikus meggyőződéses kálvinista, az író pedig meggyőződéses katolikus, ezért a *tisztán irodalmi* értékelés szempontjából felette komoly értéke ennek a könyvnek az, hogy a kritikus tanulni, épülni és gyönyörködni tudott rajta s hozzáteszem, hogy ezzel a kritikus nem akar a maga részére semmiféle elismerést biztosítani, csak az elfogulatlanságot igényli, az érdemet pedig az írónak adja át. Ezt a sok szóval kifejezett tényt röviden így foglalom össze: ebben a könyvben egy meggyőződéses és hivatásos katolikus egyházi igehirdető olyan igazságokat és olyan módon hirdet, hogy mindenkire szólni tud és mindenkinek van fontos mondanivalója. Nem itt a helye, de megállapítom, hogy szép *tudományos* (és nem hitvitai) feladat lenne ezen igazságok protestáns oldalait vagy pandanjait szembeál-

lítani s az eltéréseket is elvi tisztasággal és szenvedély nélkül leszögezni: de ezen a helyen nem is stilszerű, nem is fontos. Itt az a fontos, hogy felemlítsük a szerző mély és sokoldalú lélekismeretének, a korszellem kítűnő jellemzésében rejlő erejének, életeszménye fenkölttségének és előadása nemes tisztaságának értékeit. Azok az utak pedig, amelyeken egy jobb és tisztább egyéni és társadalmi élet megépítésének föltételeit keresi, valóban „örök igazságok” a XX. században is. Fölöttébb megszívlelendő a racionális kultúra felületességének az önzés bűnében való összeroppanását és a benső, lelki újjászületés világkérdéssé nőtt fontosságát hirdető beszéde. Örök igazságot mutat fel abban is, hogy a szenvedés világtalányának megoldásában a pusztá emberi ész csődöt mond elméletben és gyakorlatban, míg a hit az igazi nagy élet, a benső élet nagyságának törvényét ismeri meg benne. A családi élet tisztaságának és a hit egységén felépülő pótolhatatlan szociális áldásainak rajzában és bizonyításában a maga szempontja alatt bármely keresztény felekezet tagja teljes igazságát találhatja meg, s ha más oldalról is, a kor betegségének és gyógyulásának kulcsát kapja. Kiválóan mély pszichológiával van tárgyalva a bűn, bűntudat, a függésben rejlő erkölcsi szabadság, az erkölcsi érzék és lelkiismeret problémája. Ebben a szakaszban az evangéliumi vallás olyan fundamentális rétege van érintve, melynek feltárása és érvényesítése csak *módszerekben* választhatja el a felekezeteket, de a lényegben egyesíti. A módszerek pedig nagyon jók, ha eredményesek, mindenki a magáét kövesse és fejlessze. A hit és a művelődés, a lelki „szentség”, az igazi aszkezis, a Krisztus egyéni hatalma és hatása s a lelki életnek, mint szabad öntevékenységnek fejtegetése gazdag anyagot adnak a lelki épülésre. Külön kellene felemlitenünk azoknak az egyes építőerejű gondolatoknak egész sorát, melyek frappáns módon a tárgyalás menetébe szöve világítják meg a felvetett kérdések részleteit. De sajnos, erre nincs terünk. Még megemlíthjük szerzőnek egy olyan alaptételét, melyet a magunk részéről is teljes mértékben vallunk és a ker. felekezeti kooperáció egyetlen arany szabályának tartunk: „Dogmatikus téren nincs kiegyezésnek helye, de nincs egyetlen hitcikkely sem, amely megtiltaná a szeretet kiárasztását társadalmi téren valláskülönbség nélkül”. Ha ehez a szabályhoz valamennyien szorosán és őszintén ragaszkodunk, ezzel egy jobb és becsü-

letesebb ker. együttműködést teszünk lehetővé és kizárjuk a magyarságot pusztító felekezeti villongásokat. Az értékes könyvet nemcsak a katolikus, de az *öntudatos* protestáns olvasóknak is szívesen ajánljuk.

Dr. Makkai Sándor.

7. Revue de Genève. Romain Rolland a háború után gyönyörű manifesztumot küldött szét a világ szellemi munkásaihoz, felhívta őket, mint széles a világon szétszór bajtársakat, hogy hosszú háborus évek vak küzdelme felett, egyesült erővel, testvériségük tudatára ébredve, hídat verjenek, az Eszme diadalára! E manifesztum ihletett írójának óhaját látom teljesedni, valahányszor a *Revue de Genève* füzeteit veszem kezembe.

A ki csak egyszer is töltötte rózsanyílás idejét a beau Léman partján, mindig örömmel emlékszik vissza az ígéret földjére és olyan áhitattal vesz kezébe minden írást, a mi onnan jön, mintha az mind örömmel lenne! A *Revue de Genève* lapjait valóban ilyen érzéssel forgathatjuk, mert magában véve az a tény, hogy a franciák és németek írásait együtt hozza, ma örömmel! Eszembe jutnak azok a levelek, melyeket R. Rolland a háború alatt Gerhardt Hauptmannak és Verhaerennek, *hiába* írt: ma végre valahára készülnek a hidak a háborúokozta szakadékok fölött! Ilyen hídverés pl. az a tény is, hogy a *Revue de Paris* utolsó füzetei a Tormay Cécile „Bujdosó könyve” első részének gyönyörű fordítását közlik. És a *Revue de Genève*-ben ott találjuk a legkülönbözőbb népek íróinak munkáit és elolvashatjuk bármelyik cikkét, mert csak olyanok írása jelenik itt meg, kik becsületére válnak nemzetüknek. 3 füzet van előttem, egyik gazdagabb tartalommal, mint a másik: régi, jól ismert nevek mellett, ifjú tehetségek bemutatkozása. Komoly irodalmi, kulturtörténeti és filozófiai essay-k és tanulmányok után, részletek most megjelenő szépirodalmi művekből s végül minden füzet hoz: „les Chroniques nationales” cím alatt különböző országokból actualis beszámoló cikkeket, úgy politikai, mint kulturális szempontból.

Ígya folyó évi juniusi számban Thomas Mann ismerteti a német litteretura legújabb termékeit. Tekintve, hogy ezek a könyvek talán leghamarább juthatnak el hozzánk, ime pár szóban beszámolójának tartalma:

A most 50 éves Jakob Wassermann, kit Christian Wahn-scheffe című különös könyve népszerűvé tett, „Ulrike Woytich” címen új nagyszabású regényt írt. Wassermann izmos tehetség, mély kedély és kitűnő mesemondó. Rajta kívül még 3 fiatal írótl említ meg, ezek: Josef Ponten, Ernst Weiss és Hermann Ungar. Ponten sokoldalú tehetség, természettudós, geologus és geografus; novelláiért versenyeznek a lapok, regényt még csak egyet írt, a háború alatt „Bábel tornya” címen, melynek különösen egyik fejezetét Mann Turgenev egy írásához hasonlítja.

E. Ungar, kinek „Knaben U. Mörder” című könyve szenzációt keltő bemutatkozás volt, élénken mutatja a Dostojevskij nagy befolyását az elmúlt esztendőök európai fiatalására. Ungar a nyomorúság költője. Megkapóan írja meg „egy bűn történeté”-t s végül „Die Verstümmelten” című regényét, melynek kegyetlenségét Mann, egy valódi művészlélek eltévelyedett ségének minősíti.

E. Weiss hatalmas 2 kötetre terjedő regényét („Leláncolt állatok és Nahar”) úgy jellemzi, hogy expressionizmus osztrák szellemmel tompítva. Az első rész nőalakja a második könyvben mint tigris jelenik meg.

Különös véletlen, hogy a következő füzetben egy egészen fiatal angol írótól (Dávid Garnett) olvashatunk egy szép részt mutatványul első regényéből: „A rókává lett asszony” címmel, melynek bizarr ötletét szerző az angol próza legjobbjainak nyomdokában járva dolgozza fel.

Mann továbbá ismerteti és örömmel üdvözli a Hans Reisingernek Walt Whitman fordítását, mert azt hiszi, hogy honfitársainak Goethen kívül Whitmant is ismerni kell, hogy az emberiség eszméjének új jelentőségét megérezzék. Ezt az eszmét szolgálja Ernst Troeltsch posthumus munkája: „Naturrecht und Humanität in der Weltpolitik” is, melyről Mann a legőszintébb elragadtatás hangján ír. Ez értékes brochure célja: megmutatni történelmi szükségszerűségét annak, hogy a német szellem keresse az érintkezést nyugat Európával. Troeltsch meg volt győződve arról, hogy létrejöhet az együttműködés anélkül, hogy a németek mentalitásukat meg kellene, hogy tagadják. De Troeltsch eszméit még jobban megismerhetjük az okt. füzet egy szép essay-éből, Grützmacher tollából, melynek fordítását a Keresztény Magvető 1924. évi nov.—dec. füzetében közöljük.

Irodalmi szempontból még érdekes a csehszlovák levél, mely Karol Tchapek egész eddigi munkásságát méltatja, kiemelve, hogy ő ma nemzete irodalmának jellegzetes képviselője a művelt világ előtt. A napi sajtóból mindnyájan ismerjük a R.U.R. és „A rovarok élete”, világraszóló sikerét, utóbbit fivérével közösen írta. Újabban egy „Makropoulus eset” című vígjátékot, két regényt és egy itáliai útleírást adott ki. Mindezek azt mutatják, hogy szerzőjük szenvedélyesen keresi a szellemi élményeket, melyeket istenadta fantáziájával, hol logikus racionalizmussal, hol lírai lendülettel és filozófiai mélységű gondolatokkal művészi formába önt.

Egy Belgiumról beszámoló cikkből megtudjuk, hogy milyen festői népünnepek keretében ünnepelték meg nagy festőjük, idősebb Peter Breughel 400 esztendőös évfordulóját. Érdekes továbbá megtudnunk, hogy milyen krizissel küzd a genti új flamand egyetem. A háborúban győztes és területileg nem változott országoknak is meg vannak nemzetiségi gondjaik.

Nagyon érdekes cikk szól Zimmern londoni egyetemi tanár tollából a háború utáni Angliáról. Zimmern egyike azon kevés angol politikusoknak, kik kontinentálisan is tudnak érezni. Ő itt azt magyarázza, hogy milyen nehéz az angolszász mentalitásnak internacionálisan gondolkozni.

Megdöbbenően érdekes Popoff eszt újságíró cikke a bolsevizmus titkáról. Azt mondja, hogy a jó muzsikról szóló legendák csak illúziók voltak. Az orosz paraszt sem nem patriarchális, sem nem vallásos, még csak nem is konzerváló képességű, de mindig van benne rabszolgai megalázkodás: az új generáció visszatért az ázsiai mentalitáshoz.

Ezen elszomorító írást követi az Internationalis krónika rovatában egy cikk, mely a Csendes-óceánbeli konfliktust ismereti és figyelmeztet azokra a viharokra, melyek onnan fenyegetnek, mert a békekonferencia nem tudta megoldani a fajok egyenlőségének kérdését és jóslásszerűen azzal végzi hogy a Kelet felől gyülemlő fellegek minket sem fognak megkímélni. Felteszi a kérdést, mit fog akkor csinálni a Népek Szövetsége?!

Két hónappal később, az októberi számban, ugyane szerzőtollából: „A béke egysége” címen egy a Népszövetséget dicsőítő cikk van, mely azzal a kijelentéssel kezd, hogy az 5-ik ülészak egy nagy lépést tett a béke útján s azzal a megállapítással végzi, hogy 1914 óta most van először jogunk remélni, hogy a háború nem volt hiábavaló.

Mindezek az írások, úgy a tisztán irodalmiak, mint a tudományosak és politikaiak, egyrészt azt bizonyítják, hogy nagy vajadások korát éljük, másrészt pedig, hogy a különböző népek, nemzetiségek és fajok élete mennyire egymásbanyuló szövedéket alkotnak.

Kauntzné Engel Ella.